

Vergadering der Afdeeling van 4 Juni 1904 moeten worden gesteld 1), en dat daardoor toestanden zullen worden in het leven geroepen, welke door genoemde Vergadering terecht werden gewraakt.

Met name zij vermeld, dat het doel van het fonds, naast het verzekeren van genees-, heel- en verloskundige hulp ook het behalen van winst toelaat welke *niet* geheel aan de leden en deelnemers ten goede komt, doch ook door directeuren en commissarissen wordt genoten, hetgeen ten eenenmale in strijd is met het beginsel, dat aan een goed ingericht ziekenfonds behoort ten grondslag te liggen.

Verder wijst het Bestuur er op, dat het beheer van „de Vooruitgang” geheel is in ongewenschte handen, en dat nòch geneesheeren, nòch apothekers daarin eenige zeggenschap hebben, in strijd met de tweede conclusie der ziekenfondscommissie, aangenomen in bovengenoemde vergadering.

Bestuur en Raad van Toezicht *ontraden ten ernstigste* deelname aan genoemd fonds en vertrouwen, dat onze gemeenschapszin het in werking komen van een dergelijk fonds verhoeden zal, zoowel in het belang der geneeskundigen als in dat der onontwikkelde personen, die eventueel aan dit fonds zouden willen deelnemen.

Nadere mondelinge toelichting zal door den tweeden ondergeteekende gaarne worden verstrekt.

Namens het Bestuur van de Afdeeling voornoemd,

w. g. Dr. W. K. M. GÖTTE, Voorzitter.

„ „ Dr. J. DE GROOT, 1ste Secr.

INGEZONDEN.

HET GOED RECHT DER SANATORIA.

Aan Dr. B. H. STEPHAN,

Amsterdam.

Amice!

Uw opstel „Bestrijding der tuberculose”, voorkomende in dit *Tijdschrift* van den 4den Febr. l.l. mag niet onweersproken blijven, omdat ik vrees, dat de overigens zoo goed bedoelde opwekking tot den strijd tegen de tuberculose door velen geheel verkeerd zal worden begrepen. Tien tegen een dat een ieder, die het stukje leest, van meening is, dat het U in de pen is gegeven om de sanatoria te bestrijden. En dat kan uw bedoeling toch niet zijn; immers uit het door U op blz. 311 onderaan geschrevene constateer ik met genoegen, dat gij veel van de sanatoriumbeweging hebt geleerd en dat de opvoedende kracht, die van het sanatorium uitgaat door U zeer wordt gewaardeerd. Dat diezelfde resultaten zouden te verkrijgen zijn in goed ingerichte ziekenhuizen moet ik U bepaald tegenspreken, tenzij in die ziekenhuizen zeer diepgaande veranderingen worden gemaakt met het oog op de noodzakelijkheid om de zieken dag en nacht in zoo zuiver mogelijke lucht te verplegen.

---

1) Deze eischen zijn vermeld in dit *Tijdschrift*, Jaargang 1904, Deel II, blz. 180. (Noot van de Redactie).

Hoe dikwijls hoorden wij niet van patiënten, die tijdelijk wegens complicaties ziekenhuis-verpleging noodig hadden, dat zij blijde waren weer terug te zijn, omdat de frissche lucht van het sanatorium daar niet gevonden werd. Om de ziekenhuizen daarvoor goed in te richten, moeten groote kosten gemaakt worden, waarvoor bijna evengoed inrichtingen in het leven kunnen geroepen worden buiten in boschrijke omgeving met mooie wandelingen. Lijders aan tuberculose van de longen kunnen even goed of liever even slecht in een ziekenhuis verpleegd worden als kraamvrouwen, krankzinnigen, ooglijders en kinderen. Als het niet anders mogelijk is, nu ja! dan neemt men ook die categoriën van patiënten in een ziekenhuis op. Maar beter is het om ze in afzonderlijk daarvoor bestemde inrichtingen te verplegen. En zoo is het ook met de lijders aan longtuberculose. Zij vereischen een bijzondere verpleging, die in een sanatorium beter kan worden toegepast dan in een ziekenhuis.

De bezwaren, die door U tegen de sanatoria worden gemaakt, zijn òf in hooge mate overdreven òf geheel bezijden de waarheid. Zoo bijvoorbeeld dat de sanatoriumbeweging zeer bevorderlijk is geweest voor de overdreven „teringvrees”. De ervaring, die wij gedurende bijna vier jaren in ons sanatorium hebben opgedaan, is: dat de vrees voor tering juist minder scherpe lijnen heeft aangenomen. Men is s. v. v. met de ziekte meer vertrouwd geworden en de overdreven vrees voor de ziekte is integendeel verminderd, omdat de meening is doorgedrongen, dat er voor vele aan tuberculose lijdenden nu kans bestaat op herstel. En niet alleen is de vrees voor de „ziekte” verminderd, doch ook voor de „zieken”, omdat de overtuiging onder de leeken veld wint, dat patiënten lijdende aan tuberculose van de longen, die getrouw volgens strenge hygiënische voorschriften leven — hetgeen het allerbeste in een sanatorium door aanschouwelijk onderwijs wordt geleerd — niet gevaarlijk behoeven te zijn voor hun omgeving. Het is derhalve onze vaste overtuiging, dat de sanatorium-beweging de overdreven teringvrees belangrijk heeft verminderd.

Verder zegt gij: Het bijeenbrengen van een groot aantal beginnende tuberculoselijders acht ik principieel verkeerd. Zij werken allerongelukkigst op elkander, spreken over niets anders dan over hunne ziekte en ondergaan een demoraliseerenden invloed door een geprolongeed verblijf. Ik heb bij het lezen van dit argument mijn oogen niet durven gelooven, dat het door U was geschreven, want het is geheel bezijden de waarheid. Deze opvatting kunt gij bij uw studie over het sanatorium-vraagstuk onmogelijk door eigen aanschouwing of onderzoek hebben verkregen, maar zij moet U zijn aangebracht door menschen, die door het sanatorium zijn teleurgesteld. Dezulken zijn er helaas! nog maar al te veel, omdat de keuring voor de sanatoria humanitatis causa niet altijd even streng kan worden toegepast. Omstreeks 15 pCt. van de lijders gaan in een sanatorium niet vooruit, sommigen zelfs achteruit en die lijders hebben in den regel heel wat kwaad van de sanatoria te vertellen. Men heeft bij hen verwachtingen opgewekt, die niet konden verwezenlijkt worden en dat is de reden waarom hun oordeel over de sanatoria verre van gunstig is. Maar dat zijn geen eerlijke rechters. Rechters en critici moeten de zaak, waarover het gaat, van alle kanten bekijken. Want

niets is minder waar dan dat de patiënten in een sanatorium aan een deprimeerenden invloed zijn blootgesteld of dat zij altijd over hunne ziekte spreken. Om van dit denkbeeld te worden genezen is het noodig om eenigen tijd onbevangen in een sanatorium door te brengen of om zoowel teleurgestelden als bevredigden te raadplegen. Men zal dan zien of hooren, dat in den regel in een sanatorium de meest opgewekte stemming heerscht. De patiënten zijn vroolijk en opgeruimd, omdat zij gevoelen dat hun geschokte gezondheid terugkeert en de meesten zijn van meening, dat hun toestand veel beter is dan van hun buurman of buurvrouw. Het is regel, dat patiënten, die in gedeprimeerden toestand tot ons komen, omdat het denkbeeld van door tuberculose getroffen te zijn hun loodzwaar drukte, onder den invloed der nieuwe omgeving dit denkbeeld laten varen en met hoop op beterschap de toekomst tegemoetgaan. Van demoraliseerenden invloed mag ook geen sprake zijn als men de berichten van oud-patiënten nagaat, die lang bij ons toefden en als men dan hoort of leest, dat zij met opgewektheid hun arbeid weer hebben opgevat, die hun vroeger zoo zwaar viel. In het jaarverslag, dat binnenkort zal verschijnen, kunt gij lezen hoe groot het getal is van hen, die met groote dankbaarheid aan hun verblijf in het sanatorium terugdenken en met opgewektheid hun arbeid verrichten.

Er moge in een sanatorium wel eens „geflirt” worden, maar dat argument moet niet overdreven worden. Onder een verstandige leiding en een goed toezicht valt dat nog al mée. Althans dat is mijn ervaring in ons sanatorium. Zij, die zich aan „flirten” schuldig maken en dit niet nalaten na door ons onder vier oogen te zijn gewaarschuwd, staan heel spoedig buiten de poort van het sanatorium.

Als men leest wat gij op bladz. 310 over de sanatoria voor minvermogenden schrijft, krijgt men onwillekeurig den indruk, dat gij van meening zijt, om maar niet te veel voor de minvermogenden te doen, omdat het toch boter aan de galg is. Gelukkig dat er anderen zijn, die er anders over denken. Als uwe bewering juist was, dan zouden niet tal van verzekeringmaatschappijen in het buitenland eigen sanatoria voor hunne verzekerden hebben gesticht. Het eigenbelang der maatschappijen kwam hier de humaniteit ten goede. Doordat het sanatorium den arbeider wederom „arbeitsfähig” maakt, besparen de verzekeringsmaatschappijen groote sommen. Wat gij daar hebt geschreven over de sanatoria kan bijna woordelijk ook worden gezegd van de ziekenhuizen. Maar gij zoudt een der eersten zijn, die naar de pen greep ter verdediging als men de waarde van de ziekenhuizen voor de minvermogenden durfde aanvallen. En nu is het een feit, dat een sanatorium nog meer geeft aan den arbeider dan een ziekenhuis, waar men zich in den regel alleen bezighoudt met het zieke lichaam. In het sanatorium ontvangt hij bovendien aanschouwelijk onderwijs in de eerste grondbeginselen der gezondheidsleer. Menig arbeider die uit het sanatorium vertrok naar zijn vroegere ongezonde woning, heeft daar groote verbeteringen aangebracht, omdat hij weet, dat lucht en licht, die toch bijna overal voor niets of niet veel zijn te krijgen, noodzakelijk zijn voor zijn blijvend herstel en voor de gezondheid van zijn gezin. Ik zou U daarvan treffende voorbeelden kunnen aanvoeren.

De keuring voor de sanatoria is een noodzakelijk kwaad. Als die niet

bestond, dan zouden de sanatoria spoedig werkelijk zoo weinig effectueeren, als gij schijnt te meenen. Daarvan word ik van dag tot dag meer overtuigd. Misschien kan die keuring later, als er een jonger geslacht geneesheeren in onze plaats is getreden, dat met de sanatoria is opgegroeid, achterwege blijven, maar nu is dit nog niet mogelijk.

Geachte collega! De strijd tegen de tuberculose kan vergeleken worden met een strijd tegen een buitenlandschen vijand. Een veldheer heeft tot bestrijding van dien vijand verschillende soorten van troepen noodig. Infanterie, artillerie, cavallerie, genie ja zelfs non-combattanten. Alleen met infanterie of alleen met artillerie enz. komt hij niet tot de overwinning. Zijne troepenafdeelingen moeten onder goede leiding gemeenschappelijk optreden. Zoo is het ook met den strijd tegen de tuberculose. Alleen met sanatoria komt men er niet, evenmin alleen met consultatie-bureaux of verbetering van sociale nooden. Alle troepen moeten gezamenlijk ten strijde trekken, want alleen in dat geval hebben wij kans op overwinning. Maar als een commandant van de eene afdeeling de waarde van een andere troepenafdeeling onderschat, dan kan dat voor den veldtocht van onberekenbare schade zijn.

Het is niet een oratio pro domo als ik U zeg, dat ik diep doordrongen ben van de groote waarde van de sanatoria in den strijd tegen de tuberculose als volksziekte. Maar ik overschat die waarde niet. De sanatoria alleen kunnen in den strijd geen overwinning geven. Ik ben dan ook een warm voorstander van de consultatie-bureaux en ik durf zelfs beweren, dat zij onmisbaar zijn. En eveneens is het noodig, dat op de krachtigste wijze prophylactische maatregelen worden genomen.

Tot voor weinige jaren was men van oordeel, dat de sanatoria het eenige of althans het gewichtigste middel was bij de bestrijding der tuberculose.

Die overdrijving heeft, zooals het meestal gaat, geleid tot een reactie, zoodat er nu zelfs schrijvers gevonden worden, die alle waarde aan de sanatoria ontzeggen en die ze zelfs bestrijden. Na de eene overdrijving volgt meestal de andere. Maar men onderschatte het werkelijk voordeel, dat door de sanatoria is verkregen, toch niet. Gij zelf zegt toch, dat gij veel van de sanatoriumbeweging hebt geleerd. De afkeurende kritiek berust meestal op het feit, dat men aan de sanatoria hogere eischen heeft gesteld, dan men er billijkerwijze van kon verwachten. Ik ben het dan ook met U eens, dat de schatten die voor de sanatoria zijn uitgegeven volstrekt niet nutteloos zijn besteed. Maar er moet nog meer geld komen. Moge uw artikel er toe bijdragen om de centrale commissie tot bestrijding der tuberculose in Nederland in zijn pogen te steunen. De commissie heeft ook ten doel om te wijzen op de sociale nooden en prophylactische maatregelen, zonder de andere strijdmiddelen te verwaarloozen.

Ik geloof, dat wij in den grond van de zaak op hetzelfde standpunt staan en dat de philippica aan het adres van de sanatoria minder kwaad bedoeld is dan de redactie van uw opstel zou doen vermoeden.

Hoogachtend steeds gaarne

Oranje-Nassau's Oord,
7 Februari 1905.

t. t.

J. W. F. DONATH.